Metafizicieni, gazete, diavoli şi... vin la E. A. Poe (II)

Lucian-Vasile SZABO

Universitatea de Vest din Timişoara, Facultatea de Ştiinţe Politice, Filosofie şi Ştiinţe ale Comunicării
West University of Timişoara, Faculty of Political Sciences, Philosophy and Communication Sciences
Personal e-mails: lvszabo@yahoo.com; lucian.szabo@pfc.uvt.ro

Metaphysicians, newspapers, devils and wine at E. A. Poe (II)

E. A. Poe had a different view on philosophers and philosophy, leading critics of his work to conclude that he had a rather negative opinion of this spiritual realm and of those studying it. However, on closer look, one can notice a few nuances, such as the difference between metaphysicians and philosophers, the former making up a category within the wider borders of philosophy. Nevertheless, in his writings, Poe would often refer to profound philosophical ideas, sometimes mystical, whereas, in some cases, he would also descend from the higher spheres and highlight more worldly domains, of practical philosophy, such as... gastronomy or oenology, or even the pleasure of consuming wine during heated debates.

Keywords: E. A. Poe, Caragiale, journalism, metaphysicians, devil, wine, philosophy

1. Amontillado şi Médoc, Poe şi Caragiale

Povestirea *The Cask of Amontillado* se concentrează pe soiul de vin menţionat în titlu, însă un rol proeminet va căpăta şi Médoc. Este o prezenţă din care constatăm o influenţă a lui E. A. Poe asupra scriitorului român I. L. Caragiale, însă transpunerea este una curioasă, cea a transmiterii de informaţii. La Poe, acţiunea se derulează exclusiv în spaţiul ficţiunii, autorul imaginând, într-o pivniţă largă, drumul către moartea lui Fortunato, îngropat de viu de narator. Călătoria înseamnă şi o paradă a vinurilor de calitate. Butoiul de Amontillado va fi invocat pentru a-l atrage pe Fortunato în lungile galerii umede, nesănătoase pentru om. Acesta e mânat înainte de mirajul vasului cu Amontillado, un vin de calitate superioară. Capcana va fi adâncită prin manipulare, prin folosirea celebrului Médoc, vinul Médoc, din care victima degustă vârtos pe drum. Din hruba cu specific poesc extrage scriitorul român I. L. Caragiale propriul său Médoc. Numele celebrului vin a fost dat Plevnei, într-un cunoscut episod de istoria presei.

Caragiale însuşi va relata întâmplarea, în 1899, într-o scriere de un haz nebun. În anul 1877, în timpul războiului balcanic, în urma căruia îşi câştigau independenţa Principatele Unite, Frédéric Damé, cunoscut editor de presă, aflat atunci la Bucureşti, i-a propus lui Caragiale să scoată publicaţia *Naţiunea română*. Gazetele de pe piaţă au fost surclasate rapid, aşa că redacţia şi-a permis un corespondent. L-au găsit în oraşul dunărean Turnu Măgurele, acolo unde se afla un centru important de acţiuni combative. De aici va transmite ghinionistul corespondent o telegramă faimoasă: „*Médoc fini. Votca, Tzuica, dedans*". Traducerea e oferită chiar de autor, care va reconstitui evenimentul în 1899, într-o altă publicaţie: „Cetesc de zece ori, ţinând alături dicţionarul cu cheie: *Médoc* - Plevna; *fini* - luată; *Votca* - ruşii; *Tzuica* - românii; *dedans* - înăuntru. Ce să fac? Să stau să fac un număr de gazetă şi tocmai seara să dau ştirea? Peste putinţă! Vestea aceasta de bucurie o s-o aibă şi alţii; se răspândeşte de dimineaţă-n oraş, iar noi venim cu ea după-nfierbinţeală"[1]. Ştirea va fi dată, iar consecinţele vor veni rapid. De fapt, vajnicul corespondent luase de bune informaţii date de ofiţeri ruşi la beţie... Bucureştenii vor cere socoteală ziariştilor, iar afacerea se va duce de râpă. Povesteşte Caragiale:

„Publicul dă năvală în înfundătură; huiduieşte, loveşte, sparge geamuri.

— Fugiţi! ne strigă un băieţel de la tipografie, intrând prin dos. Fugiţi! Vă omoară!

L-am văzut pe Damé galben ca un mort; nu ştiu cum m-o fi văzut el pe mine. N-am aşteptat altă deslușire şi am ascultat fără replică de comanda băieţelului. Ce fusese? Din nenorocire, *Médoc* nu era încă *fini*, nici *Votca* şi *Tzuica*

încă nu erau *dedans*. Corespondentul nostru făcuse un chef straşnic, toată noaptea cu nişte muscali, care-l asiguraseră că, pe când ei beau, Osman-Paşa se preda armatelor crucii. Despre ziuă, afumat de şampanie, ne expediase telegrama cu alte băuturi... *Naţiunea română* trăise..."[2] Cu puţin timp înainte de aceste rememorări, autorul român a publicat varianta sa în română la povestirea *The Cask of Amontillado*[3], iar Médoc îi trezise amintirile.

Un atac asupra unei redacţii, care nu este un fapt real, ci pură ficţiune, va descrie şi Poe în *X-ing a paragrab*[4]. De fapt, mulţimea înfuriată se va îndrepta spre locuinţa editorului, căci acolo se afla redacţia, cu scopul de a-i aplica omului o corecţie. Doar că acesta dispăruse la timp, iar rumoarea se va stinge curând: „The uproar occasioned by this mystical and cabalistical article, is not to be conceived. The first definite idea entertained by the populace was, that some diabolical treason lay concealed in the hieroglyphics; and there was a general rush to Bullet-head's residence, for the purpose of riding him on a rail; but that gentleman was nowhere to be found. He had vanished, no one could tell how; and not even the ghost of him has ever been seen since. Unable to discover its legitimate object, the popular fury at length subsided; leaving behind it, by way of sediment, quite a medley of opinion about this unhappy affair"[5].

2. Publicaţii şi autoinstruire în Hans Phaall

Nuvela *Hans Phaall* este una dintre cele mai complexe piese literare ale lui Poe şi una dintre realizările sale artistice de vârf. Reuşita se datorează capacităţii sale de a imagina o aventură neobişnuită, accentul fiind pus pe relatarea stărilor şi emoţiilor încercate de eroul său în saltul de la Pământ la Lună. Ne reîntâlnim cu metoda proprie autorului, cea de a se inspira pentru proza sa din subiectele prezente în paginile ziarelor, valorificând într-un mod superior aceste sugestii. Poe face o demonstraţie de forţă jonglând cu termenul jurnal, relevat aici cu mai multe înţelesuri, în contexte diferite, dar apropiate. Primul este cel de publicaţie tipărită (jurnal), al doilea cel de jurnal intim (diary) scris de mână, iar al treilea cel de scrisoare (letter). Termenul însuşi de publicaţie (journal) pune probleme, deoarece autorul va da produselor denumite astfel mai multe întrebuinţări. Prima este cea cunoscută, de foaie tipărită destinată să informeze şi să distreze. Al doua, mult mai proeminentă aici, este cea de material de construcţii.

Balonul din nuvelă va fi realizat din ziare, ba chiar din unele prăfuite, cam ponosite, ceea ce va sfida bunul simţ al privitorilor: „In the meantime, however, lower and still lower toward the goodly city, came the object of so much curiosity, and the cause of so much smoke. In a very few minutes it arrived near enough to be accurately discerned. It appeared to be—yes! it was undoubtedly a species of balloon; but surely no such balloon had ever been seen in Rotterdam before. For who, let me ask, ever heard of a balloon manufactured entirely of dirty newspapers? No man in Holland certainly; yet here, under the very noses of the people, or rather at some distance above their noses was the identical thing in question, and composed, I have it on the best authority, of the precise material which no one had ever before known to be used for a similar purpose"[6]. Sunt, după cum vedem, ziare deosebit de rezistente, de vreme ce au suportat vitregiile din spaţiul cosmic şi au rezistat pe Lună vreme de cinci ani, servind apoi la o nouă călătorie spre Terra şi o nouă ascensiune spre satelitul natural! Va fi şi o raportare ironică la caracteristicile presei cu implicaţii politice, după cum va sublinia Harry Levin[7].

Satira va fi prezentă consistent de-a lungul povestirii. Se desfăşoară prin împunsături ironice. Nu doar lunarii sunt stupizi, ci şi mulţi dintre pământeni, o analogie fiind stabilită, cu o mare subtilitate, în partea de început a textului. Vorbim de experienţa sobrului şi pedantului primar Von Underduk, nume ce poate fi şi o trimitre ironică la un „mare olandez". Acesta va fi destinatarul misivei venite de pe Lună, iar recepţionarea acesteia dă naştere la un incident amuzant, căci va fi doborât de mai multe ori de balastul aruncat de aeronaut din nacelă. Chiar şi figura lui Hans Pfaall se recompune cumva caricaturală în această lume de carnaval, stabilizată însă de seriozitatea şi activitatea mereu vie a creditorilor. Hărţuiala acestora îl determină pe Hans să fugă, evadarea însemnând şi moartea celor trei cămătări. Inserţiile jurnalistice şi de rumoare, de zvon public, răstoarnă însă faptele descrise de erou în jurnalul-epistolă aruncat ce-l va izbi pe primar în cap, acreditând ideea că la mijloc e o mistificare, că cei patru, Pfaall şi creditorii, ar fi în viaţă: „Fourthly. That Hans Pfaall himself, the drunken villain, and the three very idle gentlemen styled his creditors, were all seen, no longer than two or three days ago, in a tippling house in the suburbs, having just returned, with money in their pockets, from a trip beyond the sea"[8].

Ceea interesează aici este că eroul e un autodidact: „Hans Pfaall, cârpaci de foale din Sauerkrant Street (adică ulița Verzei acre), capătă brusc gustul astronauticii, ale cărei taine le deslușește de unul singur cu ajutorul manualelor de specialitate"[9]. Poe imaginează o evoluţie fantastică, deoarece Phaall se trasformă dintr-un meseriaş nu prea priceput, amator de alcool, leneş şi fără resurse, într-un savant capabil să pună în practică cunoştinţele profunde dobândite într-un timp scurt, să realizeze un aerostat performant şi să-l manevreze în lunga şi aventuroasa călătorie spre Lună. Nu mai suntem în prezenţa metafizicienilor cu viziuni obscure, cum se întâmpla în *The Bargain Lost* sau *Bon-Bon*. Filosofia va avea o dimensiune practică, aplicativă, coagulând cunoştinţe din domenii diverse, de la astronomie şi chimie la economie şi politică. Poe se va identifica într-o mare măsură cu Hans Phaall. Lipsa de bani şi hărţuiala creditorilor, ca şi înclinaţia pentru consumul de băuturi sunt elemente reale. Doar că evadarea din acestă lume este fictivă, Poe fiind obligat să rămână cu picioarele pe pământ.

3. Pundita are opinii despre democrație

Mellonta Tauta va fi povestirea pe care Poe o va declara singur science fiction[10]. Va fixa și data: 1 aprilie 2848. Ziua de 1 aprilie nu este întâmplătoare. Latura jurnalistică va fi mult mai puțin evidentă, devenind proeminente elementele anticipative și și dimensiunea ironică. Întreaga aventură este văzută prin ochii unei doamne, care redactează un jurnal epistolar. Totuși, viziunea anticipativă a autorului va fi săracă. Anul 2848 nu este unul al prrogresului remacabil, al tehnologiilor, așa cum ne-am fi așteptat. Cerul e plin de baloane, doamnele fac voiaje lungi, ceea ce în realitatea anului 1849, cel a primei publicări a textului, nu se întâmpla. Cu toate acestea, dirijabilele sunt încă rudimentare în proză, chiar dacă au dimensiuni enorme. Oferă spații de relaxare pe platforme instalate deasupra baloanelor, însă se mai folosesc de ghidrope, acele frânghii lungi și grele ce atârnau până la suprafața pământului, având un rol important în menținerea altitudinii și stabilității.

La fel de puțin inventiv se va dovedi Poe și în ceea ce privește căile ferate. Pentru că încă nu se inventase macazul, mecanismul care permite trecerea de pe o linie pe cealaltă, extrem de necesar în gări, autorul gândește un context în care circulația este intensă, dar se merge pe linii separate. Se poate ajunge la 12 sau chiar mai multe, acestea fiind și deosebit de late. În *Mellonta Tauta*, scriitorul precizează, prin vocea personajului feminin desemnat să nareze faptele, că un vagon are, în 2848, lățimea de cincizeci de picioare, ceea ce înseamnă peste 15 metri. Se circulă cu viteze mari, de peste o sută de mile pe oră, adică o rapiditate curentă în anul nostru de grație, 2012. Este o imagine greu de validat în practică, însă pentru un autor de literatură nu există constrângeri în a-și imagina un astfel de cadru. Referindu-se la urmele (arheologice!) ale unei căi ferate primitive, naratoarea Pundita face subtile departajări: „The track, it appears was double only; ours, you know, has twelve paths; and three or four new ones are in preparation. The ancient rails were very slight, and placed so close together as to be, according to modern notions, quite frivolous, if not dangerous in the extreme. The present width of track—fifty feet—is considered, indeed, scarcely secure enough"[11].

Ceea ce îl face însă pe Poe de neegalat ca autor este dat de ideea literară, de capacitatea sa integrativă și stilistică. Maniera de a scrie, subtilitatea gradării efectelor, talentul de a pune în scenă personajele și de a le caracteriza printr-o gamă largă de mijloace, reprezintă punctele forte ale autorului. Scriitorul are prilejul de a se exprima, îmbinând satira cu ironia fină, comicul de limbaj și de situație fiind prezente. Personajul feminin Pundita va descrie un accident (posibil) mortal, tratat cu o mare indiferență: „Talking of drag-ropes—our own, it seems, has this moment knocked a man overboard from one of the small magnetic propellers that swarm in ocean below us—a boat of about six thousand tons, and, from all accounts, shamefully crowded. These diminutive barques should be prohibited from carrying more than a definite number of passengers. The man, of course, was not permitted to get on board again, and was soon out of sight, he and his life-preserver"[12]. Însă nu doar acest personaj va resimți ca pe o ușurare această dispariție, ci va fi o conduită generală. Mai departe, autoarea jurnalului de călătorie va vorbi despre binefacerile... ciumei în Asia! Suprapopularea e o temă ce-l va preocupa pe Poe (într-o vreme când se năștea primele aglomerări urbane, dar când populația globului era încă destul de redusă), iar molimele și orice alte „metode" de a mai reduce din surplus vor fi considerate ca salutare. Remarcăm și faptul că micile ambarcațiuni vor avea propulsie magnetică, o anticipare încă nerealizată. În schimb, tehnica aceasta va fi folosită în transportul pe calea ferată. Atmosfera creată de Poe în lucrare este specifică (sub)genului steampunk, devenit extrem de vioi la începutul mileniului al treilea.

Pe de altă parte, Poe are posibilitatea de a-și exprima subtil propriile idei. În *Mellonta Tauta* va arbitra între filosofii Aristotel (redat sub forma Aries Totel) și Francis Bacon. Alte nume prezente (destul de transparente, de altfel) sunt Neuclid (adică Euclid) și Cant (chiar Kant), editorii săi sesizând unelei confuzii, adesea intenționate: „Poe face o confuzie voită între filosoful englez Francis Bacon (1561-1626) și bardul scoțian James Hogg (1770-1835), supranumit «Păstorul Ettrick». În engl. hog însemnă porc, iar bacon, slănină"[13]. Apoi va declara falimentar sistemul democratic, cauza fiind frauda la vot. Pundita va găsi ideea autoguvernării drept absurdă, recursul fiind la un anumit tip de autoritarism, impus în condiții sălbatice[14]. Poe nu va fi explicit, în sensul că nu va face un raport amănunțit aupra modului în care credea că ar fi trebuit condusă lumea în viitor. De aceea, trebuie să avansăm cu prudență atunci când formulăm ideea unei societăți globale dictatoriale. Povestitoarea concluzionează că democrația este admirabilă pentru câței, după cum sună o expresie a culturii populare și prezent: „Democracy is a very admirable form of government—for dogs". Respinge și despotismul, care ar fi servit omenirii o lecție: " The matter was put to an abrupt issue by a fellow of the name of Mob, who took every thing into his own hands and set up a despotism, in comparison with which those of the fabulous Zeros and Hellofagabaluses were respectable and delectable. This Mob (a foreigner, by-the-by), is said to have been the most odious of all men that ever encumbered the earth. He was a giant in stature—insolent, rapacious, filthy, had the gall of a bullock with the heart of a hyena and the brains of a peacock. He died, at length, by dint of his own energies, which exhausted him"[15]. Un joc ciudat al destinului îl reprezintă faptul că Poe a murit în împrejurări neclare, legate tocmai de frauda în alegeri, el votând de mai multe ori, fiind sub influența alcoolului.

Note:

1. Articolul respectiv a apărut în cotidianul de largă răspândire *Universul*, numărul din 31 decembrie 1899. A fost reprodus în

diverse volume cu scrierile autorului. Am preluat citatul din I. L. Caragiale, *Momente*, Ed. Biblioteca Apostrof, Cluj, 1997, p. 437.
2. *Idem*, p. 438.
3. A apărut în *Calendarul de Iaşi*, în 1898 şi a fost reluată în volumul al II-lea de *Opere*, apărut în 1931. Titlul neuzual dat de Caragiale va face carieră. Ion Vinea, într-o versiune considerată reprezentativă, îl va păstra. Traducerea lui Vinea se găseşte în volumul *Scrieri alese*, Ed. Univers, Bucureşti, 1979. L. Cotrău va da o nouă versiune, unde titlul va fi aproape de original: *Butoiul de Amontillado.*
4. A apărut în româneşte cu titlul *X-înd un palaglab*, în redearea lui Liviu Cotrău.
5. *The collected Tales and Poems of Edgar Allan Poe,* Wordsworth Editions, London, 2004, p. 386-387. Varianta în limba română sună astfel: „E de neimaginat hărmălaia iscată de acest articol misticoid şi cabalistic. Prima părere mai clar împărtăşită de locuitori fu aceea că în dosul acestor hieroglife se ascundea o trădare diabolică; şi un iureş general se abătu asupra locuinţei lui Bulangiu, cu intenţia expresă de a-l trage în ţeapă; gentlemanul respectiv nu era însă nicăieri de găsit. Dispăruse, nimeni nu ştie cum; şi nici măcar strigoiul lui nu a mai fost văzut de atunci. Negăsindu-şi obiectul legitim, furia populară se potoli într-un târziu, lăsând în urmă, ca sediment, un vălmăşag de opinii în legătură cu nefericita întâmplare" (în E. A. Poe, *Misterul lui Marie Rogêt şi alte povestiri*, Ed. Polirom, Iaşi, 2005, p. 338).
6. *Idem*, pp. 499-500. Ion Vinea a redat astfel acest fragment în limba română: „Dar, între timp, obiectul unei atât de mari curiozităţi şi pricina unui fum atât de gros, se lăsă jos, tot mai jos, deasupra paşnicei cetăţi. În mai puţin de câteva minute ajunse atât de aproape ca să poată fi văzut foarte desluşit. Părea să fie – o, da, nu încape îndoială – *era* întra-adevăr un fel de balon. Cu siguranţă însă că niciodată până atunci *asemenea* balon nu mai fusese văzut la Rotterdam. Căci, rogu-vă, daţi-mi voie să întreb: cine oare a mai auzit de un balon făcut pe de-a-ntregul din gazete murdare? Nimeni, desigur, în toată Olanda. Şi, totuşi, chiar sub nasul poporului sau mai degrabă nitel mai departe şi *mai sus* de nasul său, se afla tocmai obiectul despre care vorbim, şi înjghebat – ştiu asta din izvorul cel mai autorizat – chiar din materialul pomenit şi de care nimeni nu ştia că poate fi folosit într-un asemenea scop" (în E. A. Poe, *Prăbuşirea Casei Usher*, Ed. Univers, Bucureşti, 1990, p. 157).
7. Harry Levin, *The Power of Blackness. Hawthorne, Poe, Melville*, Vintage Books, New York, 1958, p. 105.
8. *The collected Tales and Poems of Edgar Allan Poe,* Wordsworth Editions, London, 2004, pp. 530-531. O variantă în română sună astfel: „În al patrulea rând, că Hans Phaall însuşi, ticălosul acela de beţiv, şi cele trei hahalere, aşa-zişii săi creditori, au fost văzuţi împreună, cu vreo două-trei zile înainte, într-o cârciumă deocheată de la mahala, când tocmai se întorseseră cu buzunarele pline dintr-o călătorie peste mare" (în E. A. Poe, *Prăbuşirea Casei Usher*, Ed. Univers, Bucureşti, 1990, p. 196).
9. Liviu Cotrău, *Prefaţă* la E. A. Poe, *Prăbuşirea Casei Usher*, Ed. Univers, Bucureşti, 1990, p. 29.
10. A apărut pentru prima dată în *Godey's Lady's Book*, februarie 1849. A fost scrisă, ori măcar începută, în anul anterior, de unde şi diferenţa... milenară în viitor.
11. *The collected Tales and Poems of Edgar Allan Poe,* Wordsworth Editions, London, 2004, p. 365. În traducere românească avem următoarea variantă: „Calea ferată, pare-se, avea doar o linie dublă; a noastră, ştii bine, are douăsprezece linii; şi alte trei sau patru sunt în pregătire. Vechile şine erau foarte subţiri, şi dispuse atât de aproape una de cealaltă, încât ele sunt, după ideile noastre moderne, destul de superficiale, dacă nu chiar periculoase la extrem. Lăţimea actuală a căii ferate, de cincizeci de picioare – este considerată, pe bună dreptate, nu îndeajuns de sigură" (L. Cotrău, în . E. A. Poe, *Misterul lui Marie Rogêt şi alte povestiri*, Ed. Polirom, Iaşi, 2005, p. 305).
12. *Idem*, p. 361.Traducerea românească a fost făcută astfel: „Apropo de ghidropă – a noastră se pare că tocmai în clipa asta a răsturnat peste bord un om din micile propulsoare magnetice care viermuiesc în oceanul de sub noi – o navă de vreo şase mii de tone şi, din toate privinţele, ruşinos de supraîncărcată. Acestor bărci minuscle ar trebui să li se interzică să transporte peste un anumit număr de pasageri, Omul, firește, nu a fost lăsat să urce din nou la bord şi curând dispăru din vedere, cu colacul lui de salvare cu tot" (L. Cotrău, în E. A. Poe, *Misterul lui Marie Rogêt şi alte povestiri*, Ed. Polirom, Iaşi, 2005, p. 300).
13. Notă la E. A. Poe, *Misterul lui Marie Rogêt şi alte povestiri*, Ed. Polirom, Iaşi, 2005, p. 405.
14. Lucian-Vasile Szabo, *The Facts in the Case of E. A. Poe. Fantasy, Real Life, Science Fiction, Journalism*, LAP Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2013, p. 76.
15. *The collected Tales and Poems of Edgar Allan Poe,* Wordsworth Editions, London, 2004, p. 366. În româneşte, L. Cotrău va traduce astfel: „Chestiunea fost rezolvată brusc de către un individ pe nume Mob, care a luat totul în mâinile sale şi a instaurat un despotism, în comparaţie cu care cele ale fabuloşilor Zeros şi Hellofagabaluses păreau respectabile şi agreabile. Acest Mob (un venetic, în treacăt fie spus) a fost, se spune, cel mai odios dintre toţi oamenii care au făcut vreodată umbră pământului. Ca statură era un uriaş – insolent, rapace, murdar; avea fierea unui bou, cu inima unei hiene şi creierul uni păun. A murit, în cele din urmă, din pricina propriilor energii, care l-au epuizat" (în E. A. Poe, *Misterul lui Marie Rogêt şi alte povestiri*, Ed. Polirom, Iaşi, 2005, p. 305).

Bibliography

L. Caragiale, *Momente/Moments*, Ed. Biblioteca Apostrof, Cluj, 1997.
Harry Levin, *The Power of Blackness. Hawthorne, Poe, Melville*, Vintage Books, New York, 1958.
E. A. Poe, *Prăbuşirea Casei Usher/ The Fall of the House Usher*, Ed. Univers, Bucureşti, 1990.
The collected Tales and Poems of Edgar Allan Poe, Wordsworth Editions, London, 2004.
E. A. Poe, *Misterul lui Marie Rogêt şi alte povestiri/The Mystery of Marie Rogêt and Other Stories*, Ed. Polirom, Iaşi, 2005.
Szabo, Lucian-Vasile, *The Facts in the Case of E. A. Poe. Fantasy, Real Life, Science Fiction, Journalism*, LAP Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2013.